

'âşe, neşredenin girişi, s. 26-29; Kettânî, s. 90).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mende, *Cüz' fihî men 'âşe mi'eten ve iş-rine şeneten mine ş-şahâbe* (nşr. Meşhûr Hasan Selmân), Beyrut 1412/1992, neşredenin girişi, s. 26-29, 38; Sem'ânî, *et-Taḥbîr*, II, 378-382; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IX, 204; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 192, 546; İbrâhîm b. Muhammed es-Sarîfînî, *Târîhu Nisâbü'r: el-Müntehab mine's-Siyâk* (nşr. M. Kâzım el-Mahmûdî), Kum 1362 hş., s. 747; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 168-171; Zehebî, *el-'İber*, II, 398; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 395-396; a.mlf., *Tezkiretül'l-huffâz*, IV, 1250-1252; a.mlf., *Düvelü'l-İslâm*, Beyrut 1405/1985, s. 265; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. Kayser Ebû Ferah, *Târîhu Bağdâd*, XIX içinde), Haydarâbâd 1391/1971, s. 256-257; Yâfî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 202-203; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Ṭabaḳâtî'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952 → Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 127-137; Zeynüd-din el-İrâkî, *el-Elfiyye* (nşr. Muhammed b. Hüseyin el-İrâkî el-Hüseynî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), III, 39-40; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 374; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 214; Süyûtî, *Ṭabaḳâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 454; Ebü'l-Yümn el-Uleymî, *el-Menhecû'l-aḥmed* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût v.dğr.), Beyrut 1997, III, 68-73; *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 282; II, 1464; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 32; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 289, 949; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 520; Zirikî, *el-A'lâm*, IX, 194; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XIII, 210-211; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*, s. 90-91, 131, 159; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1986, s. 283, 406, 459; a.mlf., "İbn Mandâ", *EP* (İng.), III, 864; Nuri Topaloğlu, *Selçuklu Devri Muhaddisleri*, Ankara 1988, s. 79-80; Muhammed Mehdi Müezzîn-i Câmî, "İbn Mende", *DMBİ*, IV, 700-701.

SELMAN BAŞARAN

İBN MENDE, Ebü'l-Kâsım

(أبو القاسم ابن مندة)

Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân
b. Muhammed b. İshâk
el-Abdî el-İsfahânî
(ö. 470/1078)

Hadis hâfızı ve biyografi âlimi.

383'te (993) İsfahan'da dünyaya geldi. 381 (991) veya 388'de (998) doğduğu da söylenmiştir. Aynı aileden yetişen diğer âlimler gibi Ebü'l-Kâsım da büyük dedesi İbrâhîm'in lakabıyla tanındı. Tahsiline İsfahan'da başladı. Babası Ebû Abdullah b. Mende en çok faydalandığı hocası olup Ebû Ca'fer İbnü'l-Merzûbân el-Ebherî, İbn Merdûye, İbn Mencûye, Ebü'l-Feth Hilâl b. Muhammed el-Haffâr, Muhammed b. İbrâhîm el-Cürcânî, Ebû Zer İbnü't-Ta-berânî diğer hocalarından bazılarıdır. İbn Mende 406 (1015) yılında hadis tahsil için

Bağdat'a gitti. Burada bazı hocaları henüz hayatta iken 407'de (1016) hadis rivayet etmeye başladı (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 354). Vâsıt, Mekke, Nişâbur, Hermedan, Şiraz ve Dinever'de tahsilini devam ettirdi. Zâhir b. Ahmed es-Serahsî, Abdurrahman b. Ebû Süreyh, Hâkim en-Nisâbü'rî ve daha birçok muhadisten icâzet aldı. Kendisi de hadisleri bu metotla rivayet ettiğini söyler (Zehebî, *Tezkiretül'l-huffâz*, III, 1165). Ebû Nasr Ahmed b. Ömer el-Gâzî, Ebû Sa'd el-Bağdâdî, Ebû Abdullah Hüseyin b. Abdülmelik el-Hallâl, Ebû Bekir el-Bâğbân, İbnü'l-Hâdîbe gibi muhaddisler onun talebeleri arasında yer alır. İbn Mende 6 (veya 16) Şevval 470'te (22 Nisan veya 2 Mayıs 1078) İsfahan'da vefat etti. Ölüm tarihi 469 ve 487 (1094) olarak da zikredilmiştir.

Zehebî, İbn Mende'nin hadisleri titizlikle seçmediğini, bazı değersiz rivayetleri derlemekten çekinmediğini söylemektedir (*A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 354). Hadis öğrenmeye ve öğretmeye önem veren İbn Mende'ye Şu'be b. Haccâc'ın, "Kimden bir hadis yazdımsa onun kölesi olurum" dediği nakledilince, kendisi, "Kim benden bir hadis yazarsa ben onun kölesi olurum" demiş. Eş'arîler'e muhalif olduğu için onlardan dinlediği hadisleri rivayet etmemiştir.

Yeğeni Ebû Amr İbn Mende'nin belirttiğine göre Ebü'l-Kâsım İbn Mende bid'atçılara karşı acımasız davranan, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışan sabırlı ve ağır başlı bir âlimdi. Bulunduğu yerlerde pervasız tavrıyla sünneti savunduğu için onu Mücessime veya Müşebbihe'den, hatta Hâriciler'den olduğu iddiasıyla suçlayanlar olmuşsa da İbn Mende Ehl-i sünnet dışı cereyanlardan uzak durmuştur. İbnü'l-Esîr, İsfahan'da İbn Mende'nin itikadî ve amelî görüşlerini benimseyen ve kendilerine Abdurrahmaniyye denen bir grubun mevcut olduğunu belirtmiştir. İbn Mende'ye su bulduğu halde teyemmümü câiz gördüğü, teravih namazını bid'at kabul ettiği gibi bazı görüşler isnat edilmişse de bunların doğru olmadığı belirtilmiştir (İbn Receb, I, 30).

Eserleri. 1. (*et-Târîhu'l-)* *Müstahrec min kütübî'n-nâs li't-tezkire ve'l-müsteṭraf min aḥvâlî'n-nâs li'l-ma'rife*. Eserin günümüze gelip gelmediği bilinmeyen I. cildinde Hz. Peygamber'in hayatı ile aşere-i mübeşşerenin biyografilerinin yer aldığı tahmin edilmektedir (Hamed el-Câsir, VIII/1-3 [1974], s. 56). Kronolojik bir tarih

Ebü'l-Kâsım İbn Mende'nin *Müstahrec min kütübî'n-nâs li't-tezkire ve'l-müsteṭraf min aḥvâlî'n-nâs li'l-ma'rife* adlı eserinin III. cildinin ilk sayfası (Köprülü Ktp., Fâzil Ahmed Paşa, nr. 242)

mahiyetindeki II. ciltte 198 (813-14) yılına kadar meydana gelen olaylarla birlikte tanınmış şahsiyetlerin biyografileri bulunmaktadır. Eserin bu cildinin bir nüshası Köprülü Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 242). 2. *er-Red 'alâ men yeḳûl "elif lâm mîm" ḥarfûn li-yenfiye'l-elif ve'l-lâm ve'l-mîm 'an Kelâmillâh 'azze ve celle* (nşr. Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey', Riyad 1409/1989). 3. *Taḥrîmü ekli't-ṭin ve ḥâlûl âkilîh fi'd-dünya ve'l-âhire* (*Cüz' fi ekli't-ṭin*). Kitapta çamur yemenin haram olduğuna dair rivayetler bir araya getirilmiş olup Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî eserindeki hadislerin hiçbirinin sahih olmadığını söylemiştir (Sehâvî, s. 146). Yazma nüshası Kudüs'teki Jewish National and University Library'de (Yahuda Ar. 409) bulunan eser üzerinde Georges Vajda tarafından bir çalışma yapılmıştır (bk. bibl.). 4. *Kitâbü'l-Kifâye*. Son tarafından önemli bir kısmı eksik nüshası Dârü'l-kütüb'z-Zâhiriyye'dedir (Mecmua, nr. 42, vr. 33-35).

İbn Mende'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Hurmetü'd-dîn*, *Şıyâmü yevmi's-şek*, *Târîhu İşbe-hân*, *Târîhu Mekke*, *el-Müsned*, *Kitâ-*

bü'l-Vefeyât, Tabakâtü'l-lâbi'în, Künâ men yurâfû bi'l-esâmî, el-Vaşıyye, el-Kunût. İbn Mende ayrıca Ebü Amr İbn Mende'ye ait *el-Fevâ'id*'in (nşr. Musad Abdülhamîd es-Sa'dânî, Tanta 1991) tahririni yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebü Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, II, 242; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 108; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VIII, 315; a.mlf., *Menâkıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Kahire 1399/1979, s. 630; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar*, İstanbul 1286, II, 203; İbnü'l-Verdî, *Tetîmmetü Muhtaşar fi ahbârî'l-beşer* (nşr. Ahmed Rifat el-Bedrâvî), Beyrut 1970, I, 571; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, III, 1165-1170; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 349-354; Safedî, *el-Vâfi* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Stuttgart 1988, XVIII, 233-234; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 288-289; İbn Abdülhâdî, *Ülemâ'ü'l-hadîs*, III, 361-363; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 118; İbn Receb, *ez-Zeylû 'alâ Tabakâtî'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952 → Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 26-31; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, V, 105; Sehâvî, *el-Makâsîdül-hasene* (nşr. M. Osman el-Hût), Beyrut 1985, s. 146; Süyûtî, *el-Le'âli'l-maşnû'a fi'l-eḥādîşî'l-mevzû'a*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübrâ), II, 248-253; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1671-1672; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 337; *Nâme-i Dânişverân-ı Nâşirî* (nşr. Dârü'l-fikr), Kum 1959, V, 291-292; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 475, 481, 513; a.mlf., "İbn Manda", *El'* (İng.), III, 863-864; Elbânî, *Maḥtûṭât*, s. 120-121; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 31, 32, 47, 121, 131, 139, 211; Nuri Topaloğlu, *Selçuklu Devri Muhaddisleri*, Ankara 1988, s. 75-76; Hamed el-Câsir, "el-Kitâbü'l-Mustaḥrec min kütübî'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâlî'l-ricâl li'l-ma'rife", *el-'Arab*, VIII/1-3, Riyad 1974, s. 55-72, 115-127; Georges Vajda, "De la condamnation de la géophagie dans la tradition musulmane: 'Abd al-Rahmân b. Muhammad İbn Manda, Tahrim 'akl al-tin wa ḥal 'âkilîh fi'l-dünyâ wa'l-âḥira", *RSO*, LV (1981), s. 5-38; M. Mehdi Müezzînî-Câmî, "İbn Mende", *DMBİ*, IV, 699-700.

NURİ TOPALOĞLU

İBN MENDEVEYH

(ابن مندويه)

Ebü Alî Ahmed
b. Abdurrahmân el-İsfahânî
(ö. 410/1019 [?])

Müslüman hekim.

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda onun da babası Abdurrahman b. Mendeveyh gibi edebiyatla ve bilhassa şiirle uğraştığı kaydediliyorsa da bu alanlarda herhangi bir eseri ele geçmemiştir. Döneminin ünlü bir hekimi olarak devlet adamlarından daima saygı gördüğü anlaşılmaktadır. İl-

mî hayatı ve şöhretine dair klasik kaynaklarda yer alan nâdir ayrıntılardan birine göre Büveyhîler'den Adudüddeve'nin Bağdat'ta kurduğu Bimâristân-ı Adudî'ye davet edilen yirmi dört hekim arasında yer alıyordu. Kâtib Çelebi ölüm yılını 410 (1019), Bağdatlı İsmâil Paşa 440 (1048) olarak vermekte, Adudüddeve 372'de (983) öldüğü için ilk tarih daha mâkul görünmektedir.

İbn Mendeveyh'in Bimâristân-ı Adudî'deki klinik çalışmalarının yanı sıra gerek başlangıç gerekse uzmanlık seviyesinde birçok eser kaleme aldığı görülmektedir. Dönemin tıp aleyhtarı telakkilerine cevap vereninden, doğrudan doğruya İsfahan hastahanesinde hizmet gören meslektaşlarına karşı yazılmış olanına kadar geniş bir yelpaze teşkil eden eserlerinin o dönemde yankılar uyandırdığı anlaşılmakta, çoğunun günümüze ulaşmış olması da bunu göstermektedir. Kitap yazdığı başlıca alanlar diyabetik, çocuk sağlığı, farmakoloji ve oftalmolojidir. Genellikle çalışmalarını meslektaşlarına ithaf eden İbn Mendeveyh'in temas kurduğu tıp adamları arasında Ulusây (Uluçay) adlı bir de Türk hekimi bulunmaktadır.

Eserleri. Fuat Sezgin'in tesbitlerine göre (GAS, III, 328-329) kaynaklarda elliye yakını zikredilen kitaplarının on sekizi günümüze ulaşmıştır; başlıcaları şunlardır: Genel tıp. *Kitâbü'l-Medḥal fi't-tib*, *Kitâbü'l-Câmî el-muhtaşar fi 'ilmi't-tib*, *Kitâbü'l-Kâfi fi't-tib* (el-Ḳânûnû's-şagîr), *Kitâbü'l-Makâlât fi't-tib*, *Kitâbü Nihâyeti'l-iḥtişâr fi't-tib*, *Risâle fi tedbîri'l-cesed*. Diyabetik. *Kitâbü'l-Eṭ'ime ve'l-eşribe*, *Kitâbü's-Şarâb*, *Risâle fi enne'l-mâ' lâ yağzû*, *Risâle fi vaşfi inhiḍâmî't-ṭa'âm*, *Risâle fi'n-nebîz ve menâfi'ih ve meḍârrih*. Oftalmoloji. *Risâle fi tabakâtî'l-ayn*, *Risâle fi intişârî'l-ayn*, *Risâle fi 'ilâci za'fi'l-başar*. Farmakoloji. *Risâle fi uşûli't-tib ve'l-mürekkabâtî'l-ıtrîyye* (nşr. Takî Dânişpejûh, *Mecelle-i Ferheng-i İrân Zemîn*, XV [1968], s. 222-253), *Risâle fi'l-Kâfûr*, *Risâle fi't-temri'l-Hindî*. Çocuk sağlığı. *Risâle fi evcâ'i'l-eṭfâl* (Dâvir M. es-Sâmîrî tarafından neşredilmiştir, bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kıfî, *İḥbârü'l-ulemâ'*, s. 285; İbn Ebü Usaybia, *Üḡḡnû'l-enbâ'*, s. 459-460; Safedî, *el-Vâfi*, I, 53-55; *Keşfü'z-zunûn*, I, 573; *İzâhu'l-meknûn*, II, 259; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 423; Sezgin, GAS, III, 328-329; Dâvir M. es-Sâmîrî, "Risâle fi evcâ'i'l-eṭfâl li-Ebî 'Alî Ahmed b. 'Abdurrahmân b. Mendeveyh", *el-Mü'errîhu'l-'Arabî*, sy. 36, Bağdad 1408/1988, s. 257-265.

İLHAN KUTLUVER

İBN MENGLÎ

(ابن منگلی)

Muhammed b. Mahmûd
b. Menglî (Mengeli) en-Nâsirî eş-Şemsî
(ö. 778/1376 [?])

Savaş sanatı ve avcılık konusundaki eserleriyle tanınan
Memlük kumandanı.

700-705 (1301-1306) yılları arasında Kahire'de doğdu. Babası bir Kıpçak'tı. Bahriyye Memlükleri'nden olan İbn Menglî, el-Melikü'n-Nâsir Muhammed'in üçüncü saltanat döneminde (1309-1341) küçük yaşta, emirlerin çocuklarından oluşan ve "evlâdü'n-nâs" denilen ihtiyat askerleri sınıfına girdi. Daha sonra Sultan el-Melikü'l-Eşref II. Şa'bân'ın (1363-1377) muhafız kuvvetleri arasında yer aldı ve nakîbül-ceyş tayin edildi. Askerlik sanatını çok iyi bildiği kaydedilen İbn Menglî 778'de (1376) vefat etti. 784'te (1382) öldüğü de rivayet edilir.

Eserleri. 1. *Ünsü'l-melâ bi-vaḥşi'l-fe-lâ*. Avcılığa dairdir. Ebü'r-Rûh İsâ b. Ali el-Bağdâdî'nin (ö. 638/1240) *el-Cemhere fi 'ulûmî'l-bayzara* adlı ansiklopedik eserinin (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3813) muhtasarı olup kitaba bazı ilâveler de yapılmıştır. İbn Menglî'nin bu eseri yazar-ken Demîrî, Câhiz, İbn Kuteybe, İbn Vahşiyye, İbn Zühr gibi birçok müellifin bu konudaki kitaplarından faydalandığı anlaşılmaktadır. Florian Pharaon tarafından *Traité de vénerie* adıyla Fransızca'ya çevrilip Arapça metniyle birlikte neşredilen eseri (Paris 1880) Muhammed İsâ Sâlihîyye de yayımlamıştır (Amman 1993). 2. *Kitâbü't-Tedbîrâtî's-sultâniyye fi siyâseti's-şinâ'ati'l-ḥarbiyye*. Müellifin askerlikle ilgili çalışmalarının bir özeti olan eserin Bağdat (el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-İrâkî, nr. 646), Kahire (Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye, nr. 1147 B; el-Methafü'l-harbî, nr. 379), İstanbul (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2856), Londra (British Museum, nr. 822) ve Leningrad (Üniversite Ktp., nr. 862) nüshaları Sâdık Mahmûd el-Cümeylî tarafından tahkik edilerek yayımlanmıştır (bk. bibl.). 3. *el-Aḥkâmü'l-mülûkiyye ve'd-davâbiṭu'n-nâmûsiyye*. 778'de (1376) yazılmış olup savaş usullerinden bahsetmektedir (British Museum, nr. 822; el-Hizânetü't-Teymûriyye, nr. 23; Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye, nr. 705). Eserin neşre hazırlanmış olduğu belirtilmekte, ancak basılıp basılmadığı bilinmemektedir (Avvâd, I, 36).